

ključnu ulogu. Budući da su u velikoj mjeri poglavlja ovog teološkog djela prije objavljena kao znanstveni članci, očito je da se i kao takva mogu i čitati, tj. sasvim je moguće uzeti samo jedno poglavlje, a da se ne čita cjelina djela, da bi se dobio dobar uvid u naznačenu problematiku kojom se u tom poglavlju autor bavi. Ipak, da bismo dobili uvid u cjelinu autorove misli, ali i cjelinu problematike kojom se bavi, potrebno je djelo čitati u njegovoj cjelovitosti. Autor dobro poznaje naznačenu problematiku, a o tome nam svjedoči i korištena literatura. Ovo djelo preporučujemo za čitanje iz razloga što može poslužiti kao dobar uvod u problematiku odnosa kršćanske teologije stvaranja svijeta i čovjeka i znanstvene teorije evolucije. Sigurno je da ovim djelom rasprava o odnosu vjere i evolucije nije dovršena te se, također, i iskreno nadamo da će ovo djelo potaknuti nova i otvorena misao-na sučeljavanja, a kojima će cilj biti traženje konačne istine o čovjeku i svijetu u kojem isti taj čovjek živi.

Ivan Macut

ČARNIĆEV NOVI ZAVJET U NOVOM PRIJEVODU BIBLIJE NA SRPSKI S IZVORNIH JEZIKA

Sveto pismo Starog i Novog zaveta. Biblija. SZ preveo sa starohebrejskog prof. dr. Dragan Milin; NZ preveo prof. Dr. Emilijan Čarnić. Beograd: Biblijsko društvo Srbije, 2023.

Na vanjskom omotu s prednje stranice ucrtan je pravoslavni križ u znak da su prevoditelji pravoslavci te da izdavač knjigu namjenjuje pravoslavnim vjernicima. Kao i druga suvremena izdanja Biblije na živim jezicima, na početku je otisnuta geografska karta starog istoka u biblijska vremena, a na kraju Palestine u vrijeme Novog zavjeta. Očekujući da naš profesor dr. Dubravko Turalija napiše recenziju SZ od prof. Milina, ja ću ovdje prikazati Čarnićev prijevod NZ jer sam se u aktivnim godinama njime služio, kao i njegovim komentarijama Djela apostolskih, Evanđelja po Luki i Poslanice Efežanima.

**Pravoslavni prevoditelj i
proučavatelj Novoga zavjeta**

Za podatke o E. Čarniću oslanjam se na dva članka preuzeta iz *Wikipedije*. Rodio se 1914. u mjestu Čakovo koje je tada spadalo u Austro-Ugarsku Monarhiju, ali je poslije Prvog svjetskog rata uključeno

u Rumunjsku. Roditelji su mu se preselili u banatsko mjesto Crepa-ja iz kojega je bila rodom njegova majka Anka, r. Ilijević. Gimnaziju je pohađao u Pančevu, pravoslavnu teologiju studirao u Beogradu gdje je diplomirao god. 1936. Zatim je uz službu vjeroučitelja završio studij klasičnih jezika na Univerzitetu u Beogradu 1942. Od 1937. do 1949. vršio službu vjeroučitelja. Od 1963. do 1972. objavljivao je uz pomoć Biblijskog društva u odvojenim knjižicama prijevode novozavjetnih spisa, a god. 1973. u jednom svesku cijeli Novi zavjet.

Od 1955. do 1994. objavljivao je u srpskim pravoslavnim časopisima članke s područja biblijske hermeneutike i odvojene knjige pučkih komentara pojedinih spisa NZ. Umro je u Beogradu 1995. Služio sam se njegovim komentarom Luke i Poslanice Efežanima pa ću na ta dva spisa okušati njegove opcije pri prevođenju.

Za razliku od Dragana Milina, koji u općem uvodu na početku ističe da mu je bilo važno prevoditi doslovno, „bez uljepšavanja i približavanja današnjem čitaocu“, Čarnić priznaje da se, uz oslanjanje na grčki tekst kako ga je izdao Augustin Merk u Rimu 1957., nije držao takva pravila. Podsjećam da je A. Merk bio profesor novozavjetne egzegeze na Papinskom biblijskom institutu u Rimu od 1928. do smrti 1945. Prvo izdanje *Novum Testa-*

mentum graece et latine priredio je 1942. s kritičkim aparatom ispod crte na svakoj stranici. P. B. I. je nakon njegove smrti nastavio tiskati nova, dorađena izdanja; posljednje tiskanje god. 1992. U vrijeme Čarnićeva prevođenja postojalo je i uvaženo izdanje Nestle-Alandova *Novum testamentum graece*. Pretpostavljam da je glavni razlog Čarniću za prevođenje iz Merkova izdanja bio usporedni latinski tekst. On priznaje da se oslanjao na savjete američkog prevoditelja imenom Eugen Albert Nida te na njemački prijevod *Gute Nachricht*, Stuttgart:1971. Zato upozorava: „Prilikom prevođenja trudio sam se da originalni tekst oživim na srpskom jeziku tražeći točan izraz i dodajući poneku riječ, koja se sigurno podrazumijeva - radi što potpunijeg i jasnijeg smisla, u nadi da će prijevod korisno poslužiti svakom čitaocu ove najčitanije knjige. Na Google-u se može pronaći internetski članak „Deutsche Bibelübersetzung im Vergleich“ sa 16 uspoređenih prijevoda na današnji njemački (uvid 10. 6. 2024.). Tu se kaže da *Deutsche Bibelgesellschaft* izdaje i taj tip prijevoda te da je posljednje izdanje priređeno 2018. Taj je prijevod nazvan „najpouzdanijim među *kommunikativnim* prijevodima Biblije na njemački te da ga upotrebljavaju i katolici. Jedna druga natuknica dijeli postojeće prijevode na četiri kategorije: *kommunikativni*, *doslovni*, *filološki* i

posebni. Dobro svojstvo kategorije „gute Nachricht“ jest uporabljivost na ekumenskim susretima te razumljivost osobama koje nisu aktivni članovi neke Crkve. U tom prijevodu izvorne rečenice se prekrajaju da budu razumljive čitateljima dotičnog jezika, ponekad su pojedini nerazumljivi izrazi drukčije prevedeni. Paralelna mjesta navode se na rubu sa strane, a tumačenje pojmovna na kraju. Prijevod je namijenjen osobama koje nisu bliske s crkvenim načinom izražavanja, a traže razumljiv tekst Biblije.

Neka Čarnićeva rješenja za pojedine stihove kod Luke

U 2,14 za pjesmu anđela prigodom Isusova rođenja postoje dvije varijante u rukopisima: *en anthrōpois eudokias* (među ljudima sviđanja) i *en anthrōpois eudokia* (među ljudima sviđanje). Problem je da li je *eudokia* - sviđanje Božje svojstvo tako da je Bog naklonjen ljudima zbog rođenja Isusova ili ljudsko tako da se od ljudi traži vrlina dobre volje. Čarnić se opredijelio za ljudsku vrlinu: „Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudima koji su po Božjoj volji“. U 7,47 - prizor s grešnicom u kući Šimuna, farizeja, koja traži da Isus javno očituje kako i njoj Bog oprašta - Isus odgovara kako su joj oprošteni mnogi grijesi *hoti ēgapesen poly* gramatički jest uzročna rečenica, ali kontekst traži da je kod nje ljubav pratnja darova-

nog oproštenja, a ne uvjet. Čarnić to prevodi: „Oprošteni su joj mnogi grijesi jer je imala mnogo ljubavi“. U 11,2, zaziv o kruhu, stoji u imperativu prezenta: „*didou hēmin to kath' hēmeran* – daji nam svaki dan“. Iz toga se pretpostavlja odgoda paruzije i potreba duljeg življenja na zemlji. Čarnić je preveo: „Hljeb naš nasušni daj nam svaki dan.“

Paraboli o izgubljenom i nađenom sinu (15,11-32) Č. daje naslov „Priča o bludnom sinu“ u smislu odlutalom. U njoj se dva puta ponavlja refren kojim otac opravdava kućnu radost pri povratku izgubljenoga *nekros ēn kai anezēsen, ēn apolōlōs kai heurethē* (r. 24 i 32). Čarnić: „Bio je mrtav i oživio je, bio je izgubljen, ali je nađen.“ Za vrijeme posljednje večere jedino kod Luke Isus najavljuje Šimunu Petru da će njega i druge učenike rešetati Sotona, ali se on molio za Petra da mu ne malakše vjera *sy de pote epistrepshas stērisōn tous adelphous sou* (r. 32). Č. je preveo: „I ti, kad se jednom obratiš, utvrdi braću svoju.“ *Stērisōn* je imperativ aorista, ali ovdje ima inhoativno značenje: počni utvrđivati. Isus tako najavljuje Petrov otpad i obraćenje, a Luka zna da je Petar u prvoj Crkvi vršio službu poglavara.

Isusovu molitvu s križa za vlastite krvnike (23,34) *Pater, aphes autois, ou gar oidasin ti poiouein* neki rukopisi izostavljaju zato što su dotični prepisivači smatrali da Židovi nisu dostojni Božjeg oproštenja i uz

to su znali da je Jeruzalem razoren god. 70. pa bi izlazilo da Isusova molitva nije uslišana. Sa znanstvenim izdanjem NZ na grčkom Čarnić je tekst prihvatio te preveo: „Oče, oprosti im, jer ne znaju šta čine“. U 23,54 nakon polaganja tijela Isusova u novu grobnicu Josipa Arimatejca, Luka bilježi *kai hēmera ēn paraskeuēs kai sabbaton epephōsken* (što doslovno znači „bio je dan uoćnice i svitala je subota) Č. je preveo: „A bio je *petak* i subota svitaše.“ U 24,11 Marija iz Magdale i druge Galilejke koje su pohodile grob Isusov prenijele su Jedanaestorici poruku anđela da je Isus uskrsnuo: „A njima se ove riječi učiniše kao prazna šala i nisu im vjerovali“ (*kai ephanēsan enōpion autōn hōsei lēros ta rēmata tauta, kai ēpisteusan autais*). Grčka riječ *lēros* dolazi samo ovdje u NZ te znači „tlapnja, blebetanje, besmisao, isprazan govor“. Čarnić ju je lijepo izrazio u kontekstu kao „prazna šala“.

Čarnić je duge grčke rečenice u Poslanici Efežanima činio razumljivima

Ef 1,3-14 u grčkom tekstu jedna je rečenica koju izdavači dijele na četiri cjeline razdvojene znakom točke (.), a on u živim jezicima označuje točku i zarez. Čarnić je ovom uvodu dao naslov „Himna izbavljenju u Kristu“ te ga razdvojio točkom i zarezom na četiri manje cjeline očekujući da se

čitatelji neće umoriti pri „gutanju“ tako ogromne rečenice. R. 13 toga himna nadahnuti pisac ohrabruje kršćane poganskog porijekla zato što su prihvatili riječ istine koja je evanđelje njihova spasenja i pri tome „zapečaćeni obećanim Svetim Duhom – *esphragisthēte to pneumati tēs epangelias tō hagiō*“. To je izraz za krsnu pridruženost Kristu i Crkvi za koji je teološki neobrazovanom čitatelju nužna pomoć teologa ili vjeroučitelja. Čarnićev prijevod: „... u njemu ste i vi, pošto ste čuli istinitu riječ, evanđelje svoga spasenja, i povjerovali, zapečaćeni obećanim Svetim Duhom.“ U ovom izdanju priređivači nisu smatrali nužnim pridodati objašnjenje osnovnih pojmova na kraju knjige. Glagol *sphragizō* ponovno dolazi u Ef 4,30 u odlomku kojemu je Č. dao naslov „Kršćanska svetost“: „I ne žalostite Božjeg Svetog Duha, kojim ste zapečaćeni za dan izbavljenja.“

U Ef 6,21 uvodno načelo za odsjek o vjerničkim odnosima u braku, obitelji te krštenih robova prema vlasnicima *hypotassomenoi allēlois en phobō Hristou* Č. je preveo: „Pokoravajte se jedni drugim u strahu pred Kristom“ te ga ubrojio u prethodni odsjek kojemu daje naslov „Kršćanska svetost“. Današnje znanstveno izdanje NZ na grčkom ubraja to načelo u građu koja slijedi gdje se govori o odnosu muževa prema ženama, očeva prema djeci te robova prema gospodarima i vjerničkih gospodara prema vlasti-

tim robovima. Tu nadahnuti pisac pokazuje da zna kako njegovi povijesni naslovnici žive u patrijarhalnim obiteljima i robovlasničkoj državi. A današnji tumači postavljaju pitanja što je od toga Božja objava, a što socijalne neprilike vremena u kojem je poslanica pisana. Osobito je osjetljiv Čarničev prijevod r. 33: „Pa i vi, svaki pojedini da voli svoju ženu kao samoga sebe, a žena da se boji muža.“ Današnji bibličari predlažu uvažavanje i drugih tekstova o braku kojim partneri sklapaju doživotni savez i slika su saveza između Boga i ljudi.

Odlomku Ef 6,10-20 Č. je dao naslov „Spremnost na duhovnu borbu“. Tu se sveti pisac služi slikom o opremi rimskih vojnika da krštenike potakne na borbu protiv zla u svijetu, ali bez nasilnih postupaka. Čarnić je čitko i razumljivo preveo r. 14-17 koji su ovdje središnji: „Stojte, dakle, opasavši svoja bedra istinom i, obukavši oklop pravednosti, obujte noge pripravnosću za evanđelje mira. Pri svem tom uzmite štit vjere, kojim ćete moći da pogasite sve ognjene strijele nečastivoga. Primate i kacigu spasenja i duhovni mač, koji je riječ Božja.“ Vjera je štit za koji se duhovni borci trebaju zaklanjati, a riječ Božja duhovni mač. Takva vjera hrani se sudjelovanjem na liturgiji zajednice gdje se riječ Božja čita i tumači.

Usporedba s prijevodom iz god. 2005. za reformirane kršćane koji se služe srpskim

Novi zavet. Novi srpski prevod s napomenama biblijski tekst preveo Miroslav Živković. Međunarodno biblijsko društvo: MBM-plas, Novi Sad: 2005., 632 stranice. U Predgovoru Danijel Nikolić kao direktor Međunarodnog biblijskog društva za Srbiju i Crnu Goru najavljuje da je prijevod NZ nov, a napomene ispod crte preuzete od International Bible Society – Life Application Bible u izdanju Tyndale House Publishersa. Tu knjigu poklonio mi je predstavnik izdavača na Konferenciji o pomirenju i Crkvi na Balkanu u Osijeku 24. svibnja 2005. koju je organizirao Evanđeoski teološki fakultet u Osijeku. Sadržava tekst NZ s komentarom ispod crte, ali tako da je svaka pojedina knjiga najprije kratko predstavljena, zatim pregled glavnih tema u njoj i ključna mjesta. Lk 2,14 preveden je stihovano: „Neka je Slava Bogu na visini, a na zemlji da je mir među ljudima koji su mu ugodni.“ I ovakvim prijevodom biblijska *eudokia* predstavljena je kao ljudska vrlina, ne Božja naklonost prema svima ljudima. Lk 7,47 izvrsno je preveden: „Oprošteni su joj mnogi grijesi i zato pokazuje mnogo ljubavi.“ Prevoditelj prihvaća Isusovu molitvu Ocu da oprostí njegovim mučiteljima kao sastavni dio kanonskog teksta (Lk 23,34).

Himnu Ef 1,3-14 daje naslov: „Jedinstvo u Kristu“ te ispod teksta tumači svaki stih; *esphragisthēte* u r. 13 preveo je: „Bog je udario svoj pečat na vas“. Za identitet kršćana prema ovoj poslanici smatra ključnima 15 stihova: 1,3.4.5.6.7.10.11.13; 2,6.10.13; 3,6.12; 5, 29.30 (str. 445). Odsjeku 5,21-6,4 dao je naslov „Odnosi u braku i porodici“ te odvojio od odlomka o robovima i gospodarima u 6,5-9. Za pitanje podloženosti u braku prema 5,21-22 kaže: „U okviru bračnog odnosa, oba supružnika su pozvana na međusobnu potčinjenost. Za ženu to znači da dragovoljno slijedi muževljevo vodstvo u Kristu. Za muža to znači odricanje od ličnih interesa da bi se starao o ženi. Podređivanje rijetko predstavlja problem u domovima u kojima oba partnera imaju snažni odnos sa Kristom i u kojima i jedna i druga strana vode računa o sreći onog drugog“ (str. 451). Ovakvim tumačenjem komentator pokazuje da prati zalaganje kršćanskih žena za njihovu ulogu i prava u obiteljskoj i društvenoj zajednici.

Poznato je da Sveti sinod Srpske pravoslavne crkve nije smatrao potrebnim prevoditi NZ s grčkog za pravoslavne Srbe. God 1984. Sinod je pod vodstvom episkopa Irineja Bulovića priredio popravljeni prijevod Vuka Karadžića (koji je preveo s njemačkog na srpski 19. stoljeća) i proglasio ga službenim crkvenim izdanjem. To traje do danas. Mi koji biblijskom tekstu

pristupamo uz svijest o izvornim jezicima i starinskoj kulturi znamo da nijedan prijevod ne može biti savršen ni trajno vrijedan. Među bibličarima napreduje proučavanje izvornika, a prijevodi zastarijevaju zato što se razvija jezik dotičnog naroda. Zato mi katolici u hrvatskom narodu pozdravljamo ovaj prijevod na suvremeni srpski koji je plod prevoditeljeva vjerničkog učenja.

Mato Zovkić